



MÁRIA KENESSEY SZUHÁNYI  
Zürich  
DR. JANOVSKY SÁNDOR  
Általános Iskola  
Pusztaföldvár

## Nevelni kellemesen is lehet, avagy<sup>1004</sup> AUG 2 31 Alfred Adler véleménye a nevelésről

Hogy hogyan éljük meg a nevelést, az egyetlen egy dologtól függ, attól, hogy én mit érzek a gyermek iránt. Mit szeretnénk mi nevelők elérni tanítványaink körében? Hogy okosak, ember-szeretők, kitartók, küzdenitudoók legyenek. Tehát tudjuk azt, mi a célunk. De milyen az az „anyag”, amivel foglalkozunk? Tudjuk-e azt, hogyan kell velük bánni? Ha megkérdezzük egy szabót, hogy melyik anyagból mit lehet csinálni, akkor az konkrét választ ad rá. A lényeg az, hogy minden más szakmában sokszor okosabbak vagyunk, mint a gyermeknevelésben. Valamennyiünknek az a vágya, hogy gyermekeink nevelésében céltudatosan cselekedjünk. Tehát ne tegyünk olyan dolgokat velük, ami nem jó nekik. A cél az, hogy ismerjük meg tanítványainkat és tudjuk, hogy mi is az, amire szükségük van ahhoz, hogy egészségesen fejlődjenek, és eligazodjanak a különböző élethelyzetekben. Ehhez a célkitűzéshez segédeszköz az individuál-pszichológia.

Az individuálpszichológia kiművelése Freud és Jung mellett Alfred Adler nevéhez fűződik, aki Freudnak volt kortársa, és vele egyidőben fejlesztette ki új irányzatát, amely különösen a pedagógiára volt és van hatással.

Az individuálpszichológia (IP) épít a régi ismeretekre is. Kant mondta: „A gondoskodás és a lelki fejlődés a tér, idő, ok kategóriájában történik.”

A relatív jó és rossz fogalmak nem abszolút kritériumok, hanem szubjektívak. Az IP is használja az ún. common sense (józan ész, egészséges emberi értelem) kifejezést. A relativitást a jó és rossz között ettől teszi függővé. Ez az IP mércéje. Ami a társadalomnak, a csoportnak, a közösségnek hasznára van, az az egészséges, az a jó. Ami a társadalomnak, a társnak, a csoportnak árt, az a káros, az a neuralgikus. A IP tulajdonképpen nem más, mint Alfred Adler véleménye az emberről. Hogy milyen is az ember? Az ember szerinte lelki, szellemi hozzáállásából saját magához és környezetéhez viszonyul. Genetikusan hozza magával múltját, ami nincs még teljesen „beprogramozva”, kezdettől fogva a környezetén keresztül válik azzá, ami.

Az individuálpszichológia szerint az ember egy egység, neve is innen származik. Nem az individuumból, hanem a feloszthatatlanságból ered. (Tehát a feloszthatatlan pszichológia.) Adlernek Freuddal szemben volt ez az állítása. A különböző részek együttesen adnak értelmet az életnek, az egész több, mint az egyes részek összege. Az ember ebben az egységben egy bizonyos cél felé törekszik. Ez a finalitás, a célirányosság a legfontosabb segédeszköz a nevelésben.

Minden gyerek, minden felnőtt, akármit csinál is, egy célt követ. Lehet, hogy ezt a célt nem tudjuk, vagy éppen nem mindig tudjuk, de akkor is követjük. Ez a cél ad értelmet a viselkedésnek. Ha meg akarjuk érteni a gyereket, akkor nem az okokat kell keresni, hanem a célt.

Minden élőlény egy működési potenciállal jön világra, egy energiával, ami a tevékenységgel nő. Tehát a mozgás mindig a mínuszból a plusz irányába megy. Az ember ennek hatására a kellemetlen érzéséből a kellemesebb érzés felé halad. A kisebbségi érzésből a jó önbizalom felé.

Az önmegvalósításra való törekvés, a személyes határok elérése és az egészséges fejlődés folytán a gyerek minden nap szeretné tágítani határait. Jung ezt individualizált akciónak nevezi, Adler kulturális fejlődésről beszél. Az önmegvalósítás szerinte csak az „én” és a „te” között lehetséges. Egy ember egyedül nem lehet semmi, csak viszonyítva a csoporthoz, a társhoz. Ez az

a nagy erő, amire Adler mindig visszatér. Az ember csak közösségben fejlődhet egészségesen. Ha a közösség kiveti magából, akkor kénytelen neurotikusan reagálni. Tehát ez a társas lény volta adja meg az erőt a gyerekeknek, hogy akarjon a csoporthoz tartozni, ez abszolút genetikusan is meghatározott kényszer. Ha a csecsemő pl. nem tudja megszerettetni magát a felnőttekkel, akkor nehezen tudja az első éveit túlélni. Ezt Adler először 1910 körül fogalmazta meg úgy, mint a gyermek gyöngédség utáni igényét. Ez a legerősebb motor emberi lényünkben, ami a fejlődést elősegíti. Ha ez a gyöngédség utáni vágy nem kap pozitív visszajelzést, akkor elindul a neurotikus fejlődés. Tehát a csoport egyidejűleg eszköze és célja is a gyermek életének. Külső behatásokra az ember kénytelen a belső struktúráját megváltoztatni. Adler szerint az együttélés vaslogikája alól senki sem tudja magát kivonni. Ez a nevelésben azért fontos, mert a csoporton belüli viselkedést a felnőtt, a pedagógus viselkedése által lehet megmozgatni, esetleg erejét lefékezni.

Amit mi felnőttek sokszor nem szeretünk elfogadni, az az, hogy az ember nem áldozat, hanem saját sorsának aktív alkotója. A legtöbb döntésünk, amit életünk során hozunk – akkor is, ha ez nem eléggé tudatos –, ilyen értelemben leegyszerűsítve – a boldogság és boldogtalanság is – a mi kezünkben van.

Az ember, a gyermek megértéséhez nem az a lényeges, hogy mi történik vele, hanem az, hogy azt hogyan értelmezi. Tehát nem az a lényeg, ami körülötte van, hanem az, hogy mi a véleményem róla.

A következtetéseket, amelyeket én vonok le, az az én saját szubjektív szabadságom, én dönthetek felette. Ez a nevelésben is és az egyén fejlődésében is igen fontos pedagógiai eszköz.

Ezek a fentebb leírt gondolatok azért fontosak, mert az ember, a pedagógus egy bizonyos képet alkot meg a gyerekekről. A róla alkotott véleményem az egyetlen döntő dolog. Ha nekem, a pedagógusnak az az IP-s véleményem, hogy a gyermek kezdettől fogva szeretne jó lenni, és ha választhat, inkább jó, mint rossz –, hiszen minden adottsága megvan és benne van, hogy jóvá váljon –, akkor egészen másképp nevelek, mintha az a véleményem, hogy ez a „haszontalan kölyök szemtelen, és csak engem akar bosszantani, ezért nem írta már meg megint a leckéjét, s én majd megmutatom neki, meglátjuk, ki győz” – ez is egy vélemény. Ebből a két különböző véleményből adódik az én szubjektív érzésem, hogy kellemes-e ezzel a gyermekkel való közös együttlétem, vagy esetleg nagyon kellemetlen. Ezek az adleri gondolatok adják számunkra azt az erőt, hogy ezt a véleményt ki tudjuk fejleszteni, és a belső meggyőződést minél kevesebbszer felejtjük el.

Melyek az IP előnyei az iskolai oktatásban?

1. Az emberről alkotott pozitív véleményem következtében egy ún. szociopozitív érzés keletkezik bennem. Ez nem más, mint egy „mi” érzés. Tehát mi ketten vagyunk egy egység, és van egy közös célunk. Az, hogy tanítványunk fejlődjön valamilyen irányban. Ez a „mi” érzés kellemessé teszi az együttélést. Ezért a tanítvány is és én is „lazább” vagyok, így már a munka is könnyebbé válik.
2. Az IP technikája igen egyszerű – ez a másik előnye –, mindenféle közegben alkalmazható, a pedagógus munkájához bizalmat adhat, és ha hatással van a gyerekekre, akkor ez az a motor, ami elindít benne egy fejlődést.
3. Növeli az önismeretet. Az olyan ember, aki más emberekkel foglalkozik, saját önismertet is kell hogy növelje. Ha én holnap is csak olyan vagyok, mint ma, akkor nem vagyok jó pedagógus, pszichológus vagy terapeuta, de a következő nap szeretnék egy kicsit több lenni, ez a finalitás, célirányosság, az önmagát állandóan tökéletesíteni törekvő ember célja. Tudja ugyan, hogy ez a tökéletesítés fikatív dolog, soha nem érhetjük el a teljességet, de azért minden nap szeretnénk gazdagabbak lenni. Mint a kis fa tavasszal, amelyik egyre több rügyet hajt ki.

Az önismeret növelésén keresztül az önfelelősség is növekszik, az ember jobban ismeri saját lehetőségeit. Ez a nevelésben azért fontos, mert nem érezzük magunkat felelősnek olyan dolgokért, amelyekért a gyermek felelős. Tehát nem okoz nekünk álmatlan éjszakát az, hogy ha Pistike nem készítette el a matematika házi feladatát. El tudjuk határolni magunkat attól, hogy mi az „én” lehetőségem, és mi a Pistike lehetősége.

A demokratikus viselkedési mód előnye – amire az IP az embert tanítja –, hogy nemcsak az osztályban lehet alkalmazni, hanem az élet minden helyzetében, eseményein is.

Ez a demokratikus emberekről alkotott vélemény és az ezzel kapcsolatos viselkedési mód megkönnyíti az egész életet. Tágabb értelemben talán azt is lehetne mondani, hogy az IP-nek jövőnevelő hatása is lehet. Az optimista szemlélet fontossága az, amit szeretnénk hangsúlyozni.

Adlernek ez nagy erőssége volt. Ő azt mondta: „Nem azért kell szeretni az embert, amilyen, hanem azért, amilyen lehetne.” Tehát azt kell meglátnunk, ami jó, amire építhetünk, abszolút önzően is, mert ez sokkal kellemesebb, és ebben az esetben a munka is jobban megy. (Ez mindenkinek előnyös, a csoportnak, saját magának, a fejlődést is megkönnyíti stb.)

Kialakul egy körforgás, s ez egyre jobb irányba viszi a gyermeket, csökkentve a bizonytalanságot. Szerintünk a nevelés legnagyobb veszélye a bizonytalanság. A egymástól való bizonytalanság, bizalmatlanság esetében fennáll mindig annak a veszélye, hogy keressük a bűnöst ahelyett, hogy a megoldást keressünk.

Az alapézés vagy alapállás az egymás komolyan vétele, kölcsönös becsülete, tisztelete, az egyenértékűség – ez az alap. Nem az egyenlőség, hanem az egyenértékűség. Ez azt jelenti, hogy elfogadom a gyermeket, embertársamat ma úgy, amilyen most ebben a pillanatban. Tehát nem a feltételes elfogadást adom – ami a pedagógiában eléggé elterjedt –, hanem a feltétel nélküli elfogadást. Ilyenkor történhet a hiba vagy hibák kijavítása. Az adott helyzetet elfogadni azt jelenti, hogy az ember, a gyermek abban a pillanatban, aznap megértve, szeretve, elfogadva, becsülve érzi önmagát. Ez adja a lehetőséget arra, hogy bátran megnyilatkozzon, kedvet kapjon, elfelejtsen harcolni, tehát kooperációs lehetőséget kap. Adler szerint ez azért is jobb, mert az ember vagy gyermek, ha választhatna, akkor inkább kooperálni szeretne, mint harcolni. Ez az első lépés, a belátás a leglényegesebb változás. Ezáltal csökken a félelem, új kreatív lehetőségek nyílnak, mert minden ember kreatív, csak sokszor nem érzi, mert elvesztette saját kontaktusát kreativitásával. Azáltal, hogy a szorongás oldódik, megjelennek az új ötletek. Így érjük el azt, hogy a minőség is javuljon, jobb kedvvel menjen a munka, amely így több sikerrel jár, több önbizalmat ad, tehát elindul magától a fejlődés, amit ezt követően nem is nagyon kell már erőltetni. Akinek több az önbizalma, az a kudarcokat is jobban elviseli, hisz enélkül nincs élet sem az iskolában, sem az iskolán kívül. Ha az egyén nem személyes kisebbségi érzését növeli a kudarc, hanem a kudarcot mint kudarcot veszi csak, függetlenül saját személyétől, akkor nem kell utána rossz érzésének lennie, hanem van ereje kijavítani azt a hibát, amit vétett. Az ilyen ember általában a környezetére is pozitív hatással van. Az ilyen emberekkel szeretünk együtt lenni, jobban odafigyelünk, ha beszélnek, nagy hatással vannak ránk. Ezen a jóérzésen keresztül elfogadjuk sokszor azt, amit mond, még ha nem teljesen ugyanaz is a dologról a véleményem, amit abban a pillanatban közöl, de gondolkozom rajta, mivel szeretem, tisztelem az illetőt.

Milyen a jó IP-s nevelő?

1. Optimista, realista felfogása van, és ez teszi számára lehetővé, hogy határait is röviden fogalmazza meg.
2. Határait büntetés nélkül megvédi, és ezen belül teljes szabadságot ad (hagyja a gyermeket önmagában próbálkozni, hibákat véteni). Önálló munkára ösztökéli, kedve szerint gyakorolhat a gyerek akkor is, ha előre tudjuk, hogy próbálkozása sikertelen lehet.
3. Az IP-s tanár háttérben marad, csak segít, ha szükség van rá, de akkor is barátságosan és kedvesen.

4. Az IP-s nevelő motivál. Saját érdeklődésén és nyíltságán keresztül a tanulóknak ilyen téren szolgál példaképként. (Pozitív forrás.)
5. Nem kényeztet és nem sajnál. Minden gyermekben a különbözőség ellenére az erőt és a lehetőségeket látja meg, (a rossz tanulóban nem azt látja, hogy rossz, hanem azt, hogy lehetne jobb is), tehát a benne szunnyadó lehetőségeket is.
6. Bizalomelőleget ad hitével, képes minden tanulóval ott találkozni, ahol az a tanuló van. Arra fektet hangsúlyt, ami jó, és a hibák kijavításához lehetőséget ad. (Pl.: A tanítványának nem azt mondja, hogy 6 matematika példád rossz volt a 10-ből, hanem 4-et teljesen hibátlanul csináltál meg.)

*Adler további elvárásai:*

- Amíg az autokratikus nevelésnél egy ember dönt, addig a demokratikusnál egy ember vezet.
- Az autokratikus parancsol, a demokratikus felhívja a gyermek figyelmét.
- Erőszak helyett motiváció.
- Kényszer helyett stimuláció.
- A ráerőltetés helyett felkínált ötletek.
- Uralkodás helyett irányítás.
- Büntetés helyett segítség.
- Döntés helyett együttes megbeszélés.

E fenti demokratikus szemlélet teszi kellemessé az együttlétet, amit nevelésnek nevezünk.

Adler szerint: „Az a gyermek, aki téves viselkedési módot használ, az csak négy cél között választhat.”

1. Az első cél, feltűnést kelteni. Ha az önbizalom foka nem teljesen jó, abban a pillanatban az első elbátortalanítás hatására a reakciója, hogy feltűnést kelt.
2. Egy nagyobb elbátortalanítás következménye: a harc. (Mivel a tanár engem nem szeret, majd megmutatom, nekem lesz igazam – Pl.: nem csinál leckét.)
3. A legrosszabb, legkellemetlenebb a tanár szempontjából a bosszú.
4. A tanárokat nem zavarja, de ezek a legbetegesebb gyermekek, akik a visszavonulást választják. Reználtak, ők már annyira biztosak abban, hogy nem érnek el semmit, nem szeretnének feltűnni sem.

Tehát az IP-nak a nagy segítsége és lehetősége ezen a lépcsőn való visszakisérés. A kis, a nagyobb és erős elbátortalanodás sorát visszavezetni egészen addig, ameddig az az érzésünk, hogy a gyerekek megint megjött az önbizalma.

Ez tulajdonképpen a tudatalatti célirányosság. Minden ember célirányos. A gyermek egészen addig követi a célját, amíg eléri. Ha negatív viselkedéssel eléri, hogy feltűnést kelt, pl.: leejti vonalzóját, s figyelmeztetjük: Pistike, ne zavarj! – elérte célját.

A negatív viselkedést inyorálni, nem észrevenni kell. Amikor nem zavar, a tanítási óra értékésénél viszont bátorítást, serkentést lehet alkalmazni.

Az első lépés a négy cél vonatkozásában megfigyelni a gyermeket és saját érzéseinket. Azt, hogy a tanuló melyik fokon áll, azt saját érzéseinkből tudhatjuk meg leginkább.

Az első célnál enyhén ingerültek leszünk. A másodiknál be akarjuk bizonyítani, hogy nekünk van igazunk. (Majd én megmutatom neked, hogy megcsinálod a leckét!) Büntetést adok, s majd megcsinálja.

A harmadiknál meg tudnánk sérteni. Nem azért, mert rossz tanárok vagyunk, hanem azért, mert ezt a célt provokálja ki a viselkedése.

A negyediknél már észre sem vesszük a gyermeket, vagy pedig nagyon sajnáljuk, mert lehet, hogy egy igen szerény képességű tanulókról van szó. Ezáltal – ha ezt jelezzük neki – ismételtlen megerősítjük benne hiányosságait.

Adler különösen a csoportra fektetett nagy hangsúlyt. Az IP-s osztályban az osztályfőnöki órákon az asztalokat körben helyezik el a teremben, ahol egymást látják, ahol mindenki elmondhatja a felvetett dologról érzéseit, véleményét, kívánságát csakúgy, mint a tanár. Tehát a csoporton belüli akceptálás nagyon lényeges dolog. Az ember saját magát is legalább olyan komolyan veszi, mint az osztály valamennyi tagját. (Pl.: tanár: Idefigyeljetek, nekem ez így most nehéz, így nem dolgozhatunk tovább, beszéljük meg.)

Ha eléri célját a gyermek azzal a viselkedéssel, amit végez, akkor benne marad. Ha erre mi pedagógusok nem reagálunk úgy, ahogy azt tanítványunk elvárja, akkor kap egy lehetőséget, hogy abból kilépjen. Ez néha bizony rettenetesen nehéz. Minél nagyobb a gyermek, annál nehezebb, annál jobban megerősödik benne, hogy neki ez a szerepe.

Vannak bizonyos szabályok, amelyeket maga Adler is hangsúlyozott a csoport és családterápiával kapcsolatban. Az első legfontosabb feladata a nevelőnek, hogy egyetlen gyermek se legyen az iskolában elbátortalanítva.

Ha ez mégis megtörténik, neveltetésén keresztül kell visszanyernie önbizalmát.

Adler hangsúlyozta – ahogy azt korábban is említettük –, hogy a nevelés célja a gyermeket közösségre nevelni. Minden ettől való eltérés a későbbi három életfeladat betöltésekor nehézséget okozhat. Ez a három életfeladat: a párkapcsolat, a hivatás és az embernek a társadalomba való beilleszkedése. Ha a gyerek a közösségbe való helyét nem találja meg, vagy azt, hogy neurotikussá fejlődik. (Pl.: hatalmaskodik mások felett.)

A bátorító nevelő környezetben a tanuló félelmének kell leépülni, s ezáltal lesz érzésviláguk kellemes, és ekkor nem félnek attól, hogy a tanár segítségét kérik. Döntő, hogy viselkedési modellként álljunk tanítványainkkal szemben, azaz úgy viselkedjünk, ahogyan tőlük is elvárjuk.

Ha én kiabálok, veszekszem, hogy gyermekem csináljon, tegyen rendet, akkor ő is megtanul kiabálni, de nem rendet tenni, ahelyett, hogy szoktatással segítenénk a rendcsinálásban. Tehát az emberszeretet és a szociális magatartás megtanítása, gyakoroltatása igen lényeges feladatunk. Nem bünteni akarunk, hanem a dolgok logikus következményeit keressük.

Az IP szerint is az iskolás évek feladata, hogy tanítványaink a demokrácia szabályait betartsák. Minden olyan dolog, ami a közösséget védi, az egészséges.

Vannak ún. aranyszabályok:

1. Próbáld megérteni a gyermeket! Parancsolás helyett kérdezni, átérezni helyzetét.
2. Zsákutca helyett eltérítés! (Zsákutca itt a tilalmat jelenti.) A gyermek energiáját nem visszafojtani, hanem azt kedvező irányba kell terelni.
3. A gyermek pozitív érzésvilágának kihasználása. (Az érem pozitív oldalát megnevezni!)
4. Nagy szabadság, világos határok között. (A határ legyen egyértelműen, röviden megfogalmazva.)

Ha valaha az életben az emberek közötti viszony kellemesebbé válik, azt valószínűleg Alfred Adler tanainak is köszönhetjük.

## JEGYZETEK

1. Szuhány Mária: Alfred Adler individuálpszichológiája, Individuálpszichológiai kiképzés 1992-93.
2. Szuhány Mária: IP-nevelés, Szuhány Alapítvány, 1993.
3. Dr. Máday István: A helyes neveléstől függ nemzetünk sorsa, Gyermekvédelem, 1993. jún. 6.
4. Dr. Janovszky Sándor: Az általános iskolások erkölcsi társadalmi tudata. Doktori értekezés, Szeged, 1985.